

Nogle notater om Thomas Kingo

Af ERIK SØNDERHOLM

I

I forskellige Kingo-biografier samt i adskillige afhandlinger om Kingo (f. eks. i Hans Brix' *Analyser og Problemer*, I 1933 194–219, spec. p. 199) støder man på omtalen af en bitter strid mellem Kingo og Søren Poulsen Judichærs enke, Sophie Olufsdatter, i anledning af Kingos overtagelse af embedet som sognepræst i Slangerup efter Judichær. Om selve sagens art får man dog de pågældende steder ikke stort at vide udover, at enken og Kingo blev uenige om fordelingen af tienden, og at striden flammede så voldsomt op, at kongen måtte beordre borgmester og råd og senere – da disse myndigheder ikke havde heldet med sig – biskoppen og to præster til at mægle. Hvad striden i enkeltheder drejede sig om, og hvordan den endte, synes de forskellige forfattere ikke at vide noget om, i hvert fald melder de intet om udfaldet; forklaringen på dette finder man nok i det forhold, at de efter al sandsynlighed har deres oplysninger fra H. F. Rørdams artikel (i *Kirkehistoriske Samlinger*, 3 III 1880 1–93) om Judichær, og da striden mellem Kingo og enken ikke kan have nogen betydning for forståelsen af Judichær, omtales den kun perifert. Af noget større vigtighed bliver denne strid, når vi ønsker at forstå visse episoder i Kingos ungdom rigtigt, specielt hans forhold til Jacob Worm. Imidlertid viste det sig, da de pågældende aktstykker blev fundet frem i Rigsarkivet, at der ikke var bevaret flere indlæg i sagen end de hos Rørdam (og Brix) omtalte; der findes ikke længere nogen dokumenter fra de nævnte myndigheders mæglingsforhandlinger med de stridende parter, ligeså lidt som man nogetsteds finder den mindste antydning af sagens udfald. Der syntes derfor ikke at være større muligheder for at komme til bunds i sagen. En nærmere undersøgelse af baggrunden for Jac. Worms satiriske mesterstykke, »Kardinalsatiren« (trykt hos H. Brix a. s.), førte dog til, at forskellige dokumenter dukkede op, der kunne bidrage til en klaring af sagen.

Den 24. august 1668 – samme dag som Søren Judichær blev begravet (jfr. Erik Dal i Danske Metrikere, II A p. 65) – udstedte kong Frederik III under et ophold i Nykøbing Sjælland Kingos ansættelsesbrev; Brix' dateringer i AoP I 199 er således forkerte. Men allerede i september var forholdet til enken blevet så spændt, at Kingo indsendte en klage til kongen med anmodning om støtte over for den stridbare enke; skrivelsen foreligger (i afskrift) mellem sagens akter i Rigsarkivet (Sjæll. Miss. 1668, Geheimark. Danske Saml. 602a) og lyder således:

*Stormegtigste Høybaarne Første
Allernadj: Herre oc Arfue Koning.*

Effterat Jeg fattige Guds ords tienere af Eders kongl: Ma: synderlige Gunst oc Naade er befordret oc kaldet til at være Sogneprest udj Slangerup Saa møder mig strax udj samme Embedis indtrædelsse disse modstendige Vilchor, huilche E: kong: Ma: udj Naade Vilde ansee, oc mig fattige mand, saauit ræt oc billighed mig kand bifalde, derfra Naadj: entledige, Først Vil Enchen derpaa steden ey tilstede mig den ringeste værelse der j præstegaarden, da dog *ordinancen* iche tilholder hende der at *residere*, besønderlig fordj hun det ej hafuer behof, anseende hun hafv: sielf der j byen en herligere *residentz* end præstegaardens; Dernest truis Jeg med *pension* at gifue som ej i købstederne er mancerligt, ey heller er Enchen (som er af store middler oc ingen børn hafuer) Vedtørfftig til *pension* at tage. For det tredie, endog Jeg underdj: efter *ordinancens* bogstafuer Vil afstaa den halfue Rente til Enchen udj Naadsens Aar af købsteden og for mit sognek., så vil hun oc berettig sig halfdeelen af Renten udj et liden *annex* sogn, af huilchet ringe sogn Jeg medticeren, som er paa steden baade schal lønne oc underholde; formoder allerunderdj: Eders ko: mildhed oc Naade, Vilde herudj Reche mig fattige mand sine kongl: oc hielpsomme hænder, huilche Gud altid styrche oc kunne (?) kongen med saa mange hellige oc himmelsche Naader som hans ko: Ma: her udbytter naader til sine fattige oc Vedtørfftige undersaatte, derom schal dagligen bede

Eders ko: Ms allerunderdj
oc troschuldige Arfueundersat
Thomas Kingo
U-værd: Sognep: i S.

Som man ser af denne klage, er det strengt taget ikke den egentlige tiende, de to parter er uenige om; Kingo er villig til af selve Slangerup-kaldet at betale alt, hvad enken efter ordinansen har krav på, men heller ikke mere, og han mener ikke, at hun har ret til at fordré noget af annekset, thi i så fald vil der næppe blive meget tilovers til ham selv, eftersom han må betale kapellanen og give ham kost. Desuden må enken have stillet krav om en fast pension, og endelig vil hun ikke tillade Kingo at rykke ind i præstegården. I denne forbindelse påpeger Kingo, at det slet ikke er nødvendigt for enken at blive boende, eftersom hun jo ejer »en herligere residentz« i byen. Dette udtryk klinger (måske) igen i Worms Kardinals satire – den bærer i højeste grad præg af, at Worm var fortrolig med alle enkelthederne i slagets gang – hvor han skriver, at Kingo, såfremt det skulle lykkes ham at fange Sophie og gifte sig med hende, jo slipper for alle sorger:

Saa blir self paa jer Nunnc-Borg,
 Een *residentze*-Pafve,
 Forlindrer der med ald jer Sorg,
 Og faar jer Sag i lafve.
 (Kardinalsatiren 309 ff)

Med hensyn til dette stridspunkt afviser Kingo under henvisning til ordinansen hendes ret til overhovedet at være i præstegården, mens han hvad pensionen angår, nøjes med at gøre opmærksom på, at enken er formuende og derfor ikke har det nødtigt; her argumenterer Kingo ikke i overensstemmelse med ordinansen, der intet siger om dette, men han støtter sig til praksis; herom senere.

Som svar på denne klage foreligger der et kongebrev af 22. sept. 1668 til borgmester og råd i Slangerup om at mægle; i skrivelsen hedder det bl. a., at borgmester og råd »imellom bem^{te}: hr: Thomas oc forn^{te}: Præste-Enche megler oc forhandler saauit *ordinantzen* tillader oc billigt oc Ret er dermed.« Brevet, der er signeret E. K. (= Erik Krag), hjælper absolut ikke de arme lokale myndigheder i vanskelighederne, idet de får besked på at gå ud fra ordinansens bestemmelser, men tage hensyn til, hvad der er ret og rimeligt, hvormed man må mene den praksis, som man normalt gik frem efter i den slags tilfælde, men som ikke nogetsteds var kodificeret; modsætningen imellem ordinansens bestemmelser og praksis var netop baggrunden for striden. Myn-

dighederne i Slangerup måtte derfor hurtigt give op, hvorfor den kongelige ordre den 30. okt. s. å. gik videre til biskop Vandal, magister Hans Huusvig og hr. Peter i Snostrup. Til dette brev er der kun bevaret et ret defekt udkast, der ender midt i en sætning, hvorpå det er forsynet med påskriften: Cass. (= kasseret); bemærkningen om »billigt oc Ret« er meget forståeligt udeladt, idet kancelliet naturligvis måtte regne med, at biskoppen og de pågældende præster var klare over denne modsætning mellem bogstav og praksis. Det vides ikke, om dette brev er blevet gjort færdigt og afsendt, men påskriften tyder dog snarest på, at brevets affattelse er stoppet på grund af, at striden må være løst på anden måde, hvorfor yderligere skrivelser var overflødige.

I Rigsarkivet findes der ikke flere aktstykker om denne sag. Det er derfor ikke muligt at få direkte besked om udfaldet, men et enkelt af stridspunkterne blev klart belyst ved Kingos strid med sin eftermand i Slangerup, mag. Müllengracht, og de andre punkter kan klares ved at sammenholde ordinansen med Danske Lovs bestemmelser, idet disse, hvor de går ud over ordinansens direkte ordlyd, bygger på den praksis, som man kan skimte bagved Kingos argumentation.

Da Kingo i 1677 blev biskop over Fyn, forlangte han, at efterfølgeren i Slangerup skulle betale »nådsensår« (annum gratiæ), men dette nægtede mag. Müllengracht; Kingo klagede til provsten, mag. Oluf Torm, der imidlertid gav Müllengracht medhold, eftersom der intet stod i ordinansen om annum gratiæ til levende mænd. Kingo, der i 1668 havde erhvervet sig de nyttige forkundskaber, lod sig ikke dette byde, stævnedes provsten og fik derpå sagen behandlet på efterårs-synoden i Roskilde 1677; Kingo lod sin sag føre af byskriver Mogens Mortensøn fra Slangerup.

Imod provstens ovennævnte argumentation anførte Kingos befuldmægtigede følgende indvendinger:

»1. At Biskoppen *Mag. Kingo* gaf sin Formands Enke halfdeelen af Kaldet. 2. Hand nu ilige Maade gifver sin Formands Enke det samme; Satte udi Rette og formeente at niude dend Ræt, hand hafde giordt, effter *ordinantzen* og dend Almindelig Brug, mod hvilcken hand formodede icke noget sort *Exempel* blev *Statueret*.«

Provsten fastholdt sit argument, men mag. Müllengracht vidste derimod nok, at så ligetil var sagen ikke; han svarede: »1. At en Kiøbstedpræst icke var pligtig til at svare en Lefvende Mand til Naad-

sens Aar, og at *Praxis* var icke *Regula*. 2. formeente, at dersom hand skulde give halfdeelen af sit Kalds Jndkomst dette Aar, Kingo da var pligtig til at svare til halfdeelen af ald dend Udgift, som gaar af Kaldet, enten til *Capellanen*, kongelige *Contributioner*, eller Kosten«.

Han skelner således klart mellem ordinansens ordlyd og den praksis, som havde vundet hævd, men han vil ikke godtage, at praksis bliver regel; på fastere grund er han dog, hvor han kræver, at Kingo skal dele udgifterne med ham, også for anneksets vedkommende, i nådsens-året.

Synoden fældede følgende dom i sagen:

»Uandseet *ordinantzen* icke saa klarlig med nogen udtrykte Bogstav tilholder *Successoren* at gifve *Annum gratiæ* til sin Formand, som end lefvendis er, hvorfor Provsten *Mag: Oluf Torm* i sin Domb siunes ingen Uret at have gjort; dog alligevel, såsom *ordinantzen* pag: 73. effter *Mag: Thomæ Kingoes* Jrettesættelse bevilger *refusion* for hvis som tilforn udgivet er, tilmed *Praxis* hidindtil uforanderlig således haver været, vidste vi ey anderledes herudi at kiende, end jo Biscopen *Mag: Kingo* den halfve deel af ald dend visse Jndkomst, udi et heelt Aar, fra hands *Vocations* Brefs dato, ligesom udi Kiøbstæder hid indtil Sædvanligt, bør at nyde; og derimod svare til *Capellanens* halfve Løn og Kost, samt andre Udgifter, som Kaldet i værende Aar kunde paalegges. Hvad *Mag. Müllengrachts Prætension* andgaar paa sin *Successor*, henviises til sine behørige Steder, hvor formodes hand lige Ret vederfares« (Synod. Sel. 1540–1680 p. 445–446).

Hvis striden i 1668 er blevet afgjort på lignende måde, hvad der må formodes, er det klart, at hverken Kingo eller enken har fået ubetinget ret, hvad angår annekset; enken havde nok ret til at få tiende, men skulle tillige betale halvdelen af omkostningerne i forbindelse med kapellanen. Kingo henviser til ordinansen pag. 73, hvilket præsterne tager for gode varer, men i virkeligheden drejer bestemmelsen sig om landsbypræster; det er derfor ikke uden grund, at synoden samtidig understreger, at »*Praxis* hidindtil uforanderlig saaledes haver været«.

Hvad nu angår de to øvrige punkter, så må man som nævnt finde frem til løsningen via Danske Lov; både Kingo, præsterne i retten og mag. Müllengracht siger alle klart, at ét er lov, et andet praksis; Danske Lovs 2. bog, kap. 13 har lånt alle bestemmelserne fra Kirkordinansen af 1539, men den praksis, som man i denne sag går ud fra, er udtrykkelig udformet i Danske Lov. Her skelnes ikke mellem landsby-

og købstedpræster med hensyn til enkens ret til at blive boende ét år efter mandens død, men det præciseres dog, at eftermanden skal have ret til at bo i gården:

»Naar nogen Kiøbstædpræst dør, da skal i lige Maade hans Enke beholde Præstegaarden et Aar omkring, med mindre hun af Kirkeværgerne imidlertid bliver forset med een bequem Boelig, hvilken hun frj skal nyde, saa længe hun sider i et ærligt og Ubrøgtet Enkesæde«, (2. bog par. 11, beg.) og »Imidlertid skal hun forskaaffe Efterkommeren nogen beqvem Værelse derudj med Seng, Ild og Lys, og holde hannem til Kost, indtil et andet Aar hand tager Renten af Kaldet« (par. 7).

Den af Kingo påpegede bestemmelse i Kirkeordinansen pag. 73 blev klarere udført i Danske Lov par. 8: »Hvis Efterkommeren herudj (dvs. tiende) afgaar, det skal hand om hand i levende Live kommer fra Kaldet, eller efter hans Død hans Efterleverske og Arvinger, have Vederlag for, paa den Maade, som sagt er«.

Dette svarer fuldstændig til synodens dom i sagen mellem Kingo og eftermanden, så det er rimeligt at tænke sig, at også lovens bestemmelse om enkens ret til at blive i præstegården på samme måde har været praksis og kan være taget i anvendelse. Imidlertid havde enken en bolig, og da kirkeordinansen og Danske Lov er enige om bestemmelserne om købstadspræsternes enker, nemlig at de kan blive siddende, til myndighederne har skaffet dem noget andet, er det i og for sig rimeligt, at enken har måttet rømme valen.

Hvad angår enkens ret til pension, har Kirkeordinansen ingen bestemmelser, men Danske Lov, par. 11, sidste stykke, siger, »Men hvis ingen Middel dertil findes hos Øvrigheden [dvs. til at støtte en ubemidlet enke], da skal Efterkommeren give hende noget aarligen til Underholdning efter Kaldets Lejlighed, og Provstens og tvende Præsters Sigelse«.

Man lægger mærke til, at Kingo netop i sin klage præciserede, at enken var formuende, hvorfor der slet ikke skulle kunne blive tale om en sådan pension.

Stridighederne i 1668 er således endt med, at ingen af parterne kunne rose sig ubetinget af sejren; objektivt set synes Kingo dog at have haft de bedste kort på hånden, og han har sikkert kun måttet vige i anneks-spørgsmålet, og dér ikke engang ubetinget. Men stridens hårdhed kan nok have bevirket, at begge parter har følt selv den

mindste modgang som et nederlag; det må derfor til en vis grad kunne have frydet Kingo i 1677 at stå på sin ret i anneks-spørgsmålet og på den måde få en slags revanche. Men den stridbarhed, som allerede begivenhederne i 1668 afslørede, skulle nu ved denne lejlighed komme til at koste ham noget af triumfen; stævningen, som vel næppe er byskriverens værk, men derimod Kingos, var temmelig kraftig, idet provsten fik »dend *Titul* udi Stefningen, at hand som en vankyndig hafde viist Sagen fra sig«, men en så hård udtalelse ville Oluf Torm ikke tåle, og han forlangte på det bestemteste en undskyldning fra fuldmægtigen, i modsat fald ville han forfølge sin ret efter loven »paa sine tilbørlige Steder«. Byskriveren kunne naturligvis nu, da han havde vundet sagen for Kingo, godt over for det ærværdige kollegium afgive en erklæring om, »at hand icke vidste Provsten var vankyndig udi noget hands Embede vedkom«. – Man tillader sig dog at tvivle på, at Kingo til trods for den vundne sejr ville have skrevet under på den udtalelse!

PS. Selv om Jacob Worm på ingen måde var indblandet i denne strid, kunne han åbenbart ikke dy sig for at give sit besyv med. I 4 håndskrifter – Nks. 819c.4°, Oslo UB 27,8°, Rigsarkivet Litt. nr. 7 og Hertel (tilhører universitetslektor fru Else Dalhoff) – finder man et latinsk epigram med titlen: *Mag. Jacob Orm*, da *Kingo* blev Biscop; det lyder således:

Kingovius Synodus, nodus; chorus integer æger;
Conventus, ventus; infula, gramen; Amen!

Det er uhyre vanskeligt at få mening i disse tilsyneladende usammenhængende ord; efter samråd med cand. mag. Herluf Nielsen er følgende oversættelse dog blevet til: Den Kingoske synode – en knude; det friske (pletfri) kor – sygt; konvent (møde) – vind; infula, græs, amen. Skal der være mening i dette, kan man vel ikke få stort andet ud af det end følgende: Den Kingoske synode har været vanskelig; det pletfri kor er blevet sygt; et opblæst konvent; de biskoppelige insignier er noget hø, amen. – Det anførte, overleverede materiale giver ikke megen mulighed for at efterkontrollere denne oversættelse, udover at Kingo virkelig var i vanskeligheder på synoden i 1677; der vides ikke noget positivt om vanskeligheder for Kingo på andre synoder i dette

tidsrum, så det er i hvert fald forsøgsvis en mulighed at kombinere denne Wormske ondskabsfuldhed med denne synode.

II

I Kingo-udgavens bind I p. 205 findes et lille vers over Drude Pedersdatter Worm, som ifølge digtets egne oplysninger døde knap 17 år gammel og blev begravet i St. Knuds kirke i Odense den 22. maj 1685.

Med sin tredje kone, Sille Balckenburg, der som bekendt blev Kingos første kone, havde Peder Worm i hvert fald tre døtre: Sille Marie (f. 1662), Mette (f. 1667) og Drude, der sandsynligvis må være født engang i 2. halvdel af året 1668 (kirkebogen for Kirke-Helsinge er ikke bevaret fra dette tidsrum). Omtrent samtidig, nemlig i juli 1668, døde Peder Worm og efterlod sig således tre umyndige piger; som formyndere for disse børn indtrådte Løve herreds provst og præster; der var dog ingen værdier af betydning i boet efter faderen, så børnene – det vil også sige Jacob Worm, der i København gik og ventede på at få en stilling – arvede ikke mere end ca. 70 rd. Den 21. juli 1669 blev Kingo gift med Sille Balckenburg, hvorpå børnene flyttede med til Slangerup, hvorhen også den ældre broder, Jacob, kom som rektor ved latinskolen godt et års tid senere, eller antagelig omkring det tidspunkt, hvor Sille Balckenburg døde (14. juli 1670). – I sin Kingo-biografi siger Chr. Ludwigs (p. 17) om dette Kingos første ægteskab: »I alt fald bragte hun (Sille) ham hverken kald eller penge«, og giver dermed udtryk for den romantiske anskuelse af Kingos første giftermål, en mening som bliver endnu stærkere accentueret hos Brix i hans artikler i *Analyser og Problemer* I og især i IV 285 ff. Sandt nok er det, at Kingo ikke fik kaldet i Kirke-Helsinge, men det skyldtes udelukkende, at han havde ventebrev på Slangerup, som blev ledigt knap en måned senere. Men at Sille ikke medbragte penge, er en fejltagelse; begivenhederne efter hendes død viser klart, at der efter datidens forhold endda var tale om ikke ubetydelige midler. Der skete nemlig straks det ejendommelige, at børnenes formyndere nu ikke længere ønskede at varetage dette hverv, og de var ikke til at tale til rette, så at Kingo i 1675 måtte indbringe sagen for forårssynoden i Roskilde. Præsternes vægring blev her formuleret således, at de godvilligt havde »paataget sig noget Formynderskab for Sl: Hr. Peders Børn, som ickun lidet hafde arfvætt effter deris Sl: Fader ved 70 Daler etc, nu var deres Moder og

død, Mag: *Thomas Kingos* Hustrue i *Slangerup*, som disse Løve Herrettz Præster, som var Børnenis godvillige Formyndere, og icke Naturlige eller fødte, icke vilde paatage sig at verge for det gods, som Børnene nu tilfaldt i et andet Herredt effter Moderen«. Biskoppen havde pålagt viceprovsten hr. Sivert Andersøn at forlige Kingo og præsterne, men han kunne blot konstatere, at de ikke ville påtage sig dette arbejde, »Thi Børnenis Arf effter Moderen var ved 500 Daler, og derforuden et Depositum fra Sl: *Sille D: Jesper Brochmands*, som beløb sig tilsammen en temmelig *Capital*«.

Efter forelæggelsen af dette standpunkt på synoden drøftedes sagen frem og tilbage, men til slut blev Kingo indkaldt og »erbød sig at tage den yngstes [dvs. Drudes] *tutelam* paa, Hr. *Povel i Grefvinge*, som hafde deris Søster [Poul Bhie var gift med deres halvsøster Elisabeth], dend anden Part, og Løve Herrettz Præster dend 3^{die} Part.« (Synod. Sel. 1540–1680, p. 432–433).

Hele striden har sikkert udelukkende været af formel karakter, thi alle tre piger blev opdraget hos Kingo; af det omtalte digt over Drude Worm ved vi, at hun døde og blev begravet i Odense, og de to andre døtre blev gift med fynske præster; et langt utrykt og anonymt digt, »*Itinarium Nuptiale*« (i Coll. 538,4°, I 671 ff), viser, at Kingo holdt brylluppet for Mette Worm i 1680. – Det interessanteste ved denne strid om værger er nok det, at det åbenbart ikke er faldet nogen ind at lade Jacob Worm være formynder for sine søskende til trods for, at han var rektor i Slangerup og var over 30 år. Kingos vrede efter fejden i anledning af »Kardinalsatiren« havde åbenbart ikke lagt sig.

Foruden de her nævnte søskende kender vi navnet på endnu en broder, der perifert blev inddraget i processen mod Jacob Worm; hans navn var Lambert Worm; han blev i 1673 dimitteret fra Roskilde skole, men så sent som i 1680 var han i København for at tage attestats; i alt hvad der er skrevet om Worm-slægten opregnes denne Lambert som helbroder til Jacob Worm, dvs. at han skulle være søn af Peder Worm og dennes anden hustru Anna Heichons; det er dog fristende og naturligt at henhøre navnet til Sille Balckenburgs slægt,¹ idet hendes

1. I et hs. med notater om sjæll. kirkehistorie, Thott 1921, 4°, som har tilhørt Zwergius, har jeg fået denne antagelse bekræftet. Ved biografiens omtale af Kingos første giftermål følger Zwergius til, med støtte i nu tabte kirkebøger: »Sille Balkenborg var Stif-Moder til den bekiendte Mester *Jacob Worm*, og ret Moder til *Lambert Worm*, *Rector Scholæ i Kierteminde*.«

fader, der døde i 1650, hed Lambert Balckenburg. Efter hans død kom Sille i huset hos biskop Jesper Brochmand, hvis kone Sille Tønnesdatter Balckenburg var faster til Sille Lambertsdatter; dette nære familieforhold forklarer også den testamentariske disposition til fordel for Silles og Peder Worms børn; allerede Hans Brix (AoP IV 285 ff spec. 305 ff) har gættet på, at der måtte være tale om et sådant familieforhold, hvad der iøvrigt fremgår utvetydigt af Erik Torms ligprædiken over Sille Tønnesdatter Balckenburg (1661), der bl. a. i fortalen omtaler Sille og hendes søskende som udgivere af prædiken til ære for deres afdøde faster. Efter Jesper Brochmands død i 1652 er det forståeligt, at familien har ønsket den forældreløse pige forsørget ved at gifte hende bort, og det blev med Peder Worm; man må da formode, at Lambert Worm er deres førstefødte; dimissionsåret 1673 tyder på, at han må være født mellem 1653–55; holder dette stik, får man i hvert fald det positive at vide om Sille Balckenburg, at hun ikke var så helt ung, da hun i 1669 blev gift med Kingo; hun kan næppe have været yngre end han, der var 35, snarere jævnaldrende eller måske endda lidt ældre.

Iøvrigt vides der meget lidt om hende, hvorfor gætteriernes da også har været så meget desto frodigere. Ovenstående fakta afkræfter selvfølgelig på ingen måde, at forholdet mellem dem kan have været overmåde romantisk og kan have sat sig spor i mange digte, såvel bevarede som tabte, men vi kan dog slå fast, at hun nok ikke har været noget ringere parti end præsteenken i Slangstrup, økonomisk set, og så havde hun derforuden det fortrin at være i slægt med Brochmand og dermed med Griffenfeld. Det vil sikkert derfor være klogt ikke at romantisere forholdet mere, end de bevarede dokumenter berettiger til.

III

I det forrige har jeg gentagne gange henvist til de bekendte stridigheder mellem Kingo og Jacob Worm; at stridighederne ikke endte, da de begge i 1677 forlod Slangstrup, er også en kendt sag; jeg behøver blot at henvise til Kingos Simeidigt i første bind af hans samlede skrifter og minde om Worms bekendte bidende svar. Det kan derfor virke meget overraskende, at Kingo sandsynligvis har skrevet et lille vers om netop den satire, der blev tyngdepunktet i anklagemyndighedernes materiale imod Worm, nemlig den satiriske disputats om »Jeroboams

afguder i Dan og Bethel« (opr. på latin, men den oversattes hurtigt til dansk), som Worm forfattede engang i løbet af sommeren 1679, da det blev klart for alle, at krigen i Skåne var tabt og måtte afsluttes med en fred uden mindste positive resultater; i en anden satire fra samme tid, »Phænomenon Parisiensi«, havde Worm taget hele krigsførelsen op til grundig behandling, hvorfor han da i den nye satire nærmest ledte efter årsagerne til det uheldige resultat, og én af årsagerne var desværre kongens ugudelighed, der bl. a. manifesterede sig i hans forsyndelse imod det 6. bud; Worms bidske udtalelser om dette forhold og hans dristige bemærkninger om Frederik III's magtovertagelse i 1660 faldt myndighederne så meget for brystet, at man ikke længere ville være langmodig.

Det nævnte vers af Kingo om denne satire findes overleveret i 7 håndskrifter: Nks. 405,2°, Add. 249,4°, Nks. 819b,4°, 818b,4°, Thott 1527,4°, Rigsarkivet Litt. no. 7 og Hertel II (privat, tilhører fru Else Dalhoff); i de 5 sidste angives Kingo som forfatter:

Til Ormen:

Saa viit du røret har om Herrens salved Hoved,
Jeg slet forbande vil, og ikke hafve loved,
Men aldt hvad Sandhed er ieg bedre ej har hørt,
Ak, at du Rigens Sool med Pen ej hafde rørt.

(Nks. 405,2° p. 217).

Strofen findes *kun* overleveret i forbindelse med »Jeroboams afguder« (og kun ved den danske oversættelse); i Nks. 405,2° er den anbragt mellem den egentlige disputats og Corollariet, i alle de andre helt til slut; i Nks. 405,2° nævnes ingen forfatter, i add. 249,4° siges der blot, at det er anonymt; men i de andre hs. angives Kingo som forfatter. De to hs. uden forfatterangivelse er fra perioden 1727–37, og da det ældste (Nks. 819h,4°) af de håndskrifter, der angiver Kingo som ophavsmand, er lige så gammelt, kan det af håndskriftmæssige grunde hverken bevises eller modbevises, at Kingo er forfatter; indtil det kan modbevises, er det rimeligst at acceptere håndskrifternes forfatterangivelse.

Forfatterangivelsen styrkes af den iagttagelse, at der er en vis lighed i tankegangen mellem denne strofe og det omtalte Simeidigt af Kingo.

Ganske vist er dette PS Til Ormen for lille til, at man med sikkerhed kan konstatere nogen bindende sproglig overensstemmelse, men der er for så vidt heller intet, der rent sprogligt gør det usandsynligt, at Kingo kan være forfatter. Ligheden er klarest i selve holdningen over for Worm og hans satirer: i Simeidigtet understreger Kingo, at Worms værste forsyndelse er hans majestætsfornærmelse, hvad der stemmer med anklageskriftet; Kingo forbigår i virkeligheden de andre anklagepunkter, der da også i forhold til majestætsfornærmelsen var af sekundær betydning; alene valget af Simeimotivet viser denne opfattelse af forholdet (selv om Kingo ganske vist havde fået denne idé fra Worm selv, fra hans første supplik til kongen). Ser man på dette PS, finder man nøjagtig det samme standpunkt: hvad du har sagt om kongen, vil jeg ikke på nogen måde rose dig for, men alt det øvrige, det sande, er ikke blevet sagt bedre af nogen anden; blot du ikke med pen havde forgrebet dig på kongens person.

Det er en nærliggende tanke at prøve på at forbinde strofen med Simeidigtet, altså som et PS vedføjjet digtet. De 5 af de 7 håndskrifter, nemlig dem der angiver Kingo som forfatter, anfører den under titlen: *P. S. Til Ormen*. Kunne strofen da ikke være blevet til som et tillæg til Simeidigtet? Worms to svardigte imod Kingo viser, at han på en eller anden måde har fået det i hænde, og er det da ikke nærliggende at antage, at Kingo selv har sendt ham det i afskrift, men med dette PS som en slags formildende forklaring i al fortrolighed mellem de to mænd; Kingos digt er af en sådan art, at denne hypotese kunne lyde plausibel nok.

Imidlertid er det meget lidet sandsynligt, at det forholder sig således. Det ville være overordentlig farligt for Kingo på det tidspunkt at sende Worm en sådan indrømmelse af sandheden i hans satirer; allerede under de første forhør af Worm fremgik det klart, at myndighederne holdt godt øje med ham og opsnappede alle skrivelser til og fra ham i fængslet for at benytte dem mod ham under forhørene; dette opdagede hans omgivelser hurtigt, så at der aldrig kom svar eller på anden måde skriftligt budskab til ham; strofens hele holdning er så dristig og farlig, at det er alt for usandsynligt, at den skulle være forsøgt smuglet ind; i værste fald kunne det betyde en anklage imod ophavsmanden for meddelagtighed; der står i strofen, at det faktisk kun er Worms angreb på majestæten, der er forkasteligt, mens sandheden i de øvrige angreb ikke kan siges bedre. Her må man ikke overse det

mærkelige forhold, at Worm blev dømt for bl. a. sin satire »*Studiosus lamentans*«, der er et bidende hårdt angreb på alle Griffenfelds forsynelser; de fleste af Worms anklager i dette digt genfindes i anklagerens indlæg imod Griffenfeld, der blev fundet skyldig i dem alle! Worm kunne ved dette digt med rette have påtalt det ejendommelige i, at han nu blev anklaget for sine afsløringer af Griffenfeld, men det faldt hverken ham eller anklageren eller dommerne ind at se sagen fra den synsvinkel. Dertil kommer, at en række mægtige personer var blevet angrebet i satiren »*Visio Abrahamstrupii*«, og disse stræbte ganske åbenlyst efter at få lukket munden på ham. I sine breve til venner uden for fængslet hævdede Worm selv, at han blot havde sagt sandheden; generalfiskalen kastede sig med stor glæde over disse bemærkninger, og mon han ikke ville have talt indgående med den mand, der i den givne situation sender et så farligt digt ind til den fangne Worm? Risikoen for Kingo står absolut ikke i noget rimeligt forhold til, hvad han ville udrette med strofen, hvis man prøver at kombinere de to digte.

Dertil kommer endvidere, at der ikke er nogen bindende sproglig overensstemmelse mellem de to digte; væsentligere er dog det forhold, at strofen *udelukkende* er overleveret i forbindelse med »*Jeroboams afguderi*«; da begge håndskriftgrupper er fælles om denne placering, må der tungtvejende argumenter til at rokke ved dette tilhørsforhold; man må finde en forklaring på, hvorfor digtet *aldrig* findes sammen med Simeidigtet, og hvorfor det så netop er blevet anbragt ved »*Jero-boams afguderi*«. En sådan forklaring kan næppe findes, og vi må derfor slå os til tåls med, at strofen er et P. S. til netop denne satire; ved de fleste af Worms større satirer finder man lignende anonyme vers, der tager stilling for eller imod ham; de kaldes også P. S. eller Admonitio. Kun i dette ene tilfælde ved man, hvem forfatteren muligvis er.

Det er desværre ikke muligt at datere strofen; sidste linie kan rimeligvis tages som bevis for, at den må være skrevet under eller efter processen. Men under alle omstændigheder er Kingos strofe både dristig og mandig; skulle den først være forfattet nogen tid efter Worms deportation, kan man føje til, at Kingo afslutter sit mangeårige mellemværende med Worm med en værdighed, som Worms hadske og bidske digte fra processiden ikke lod forvente.